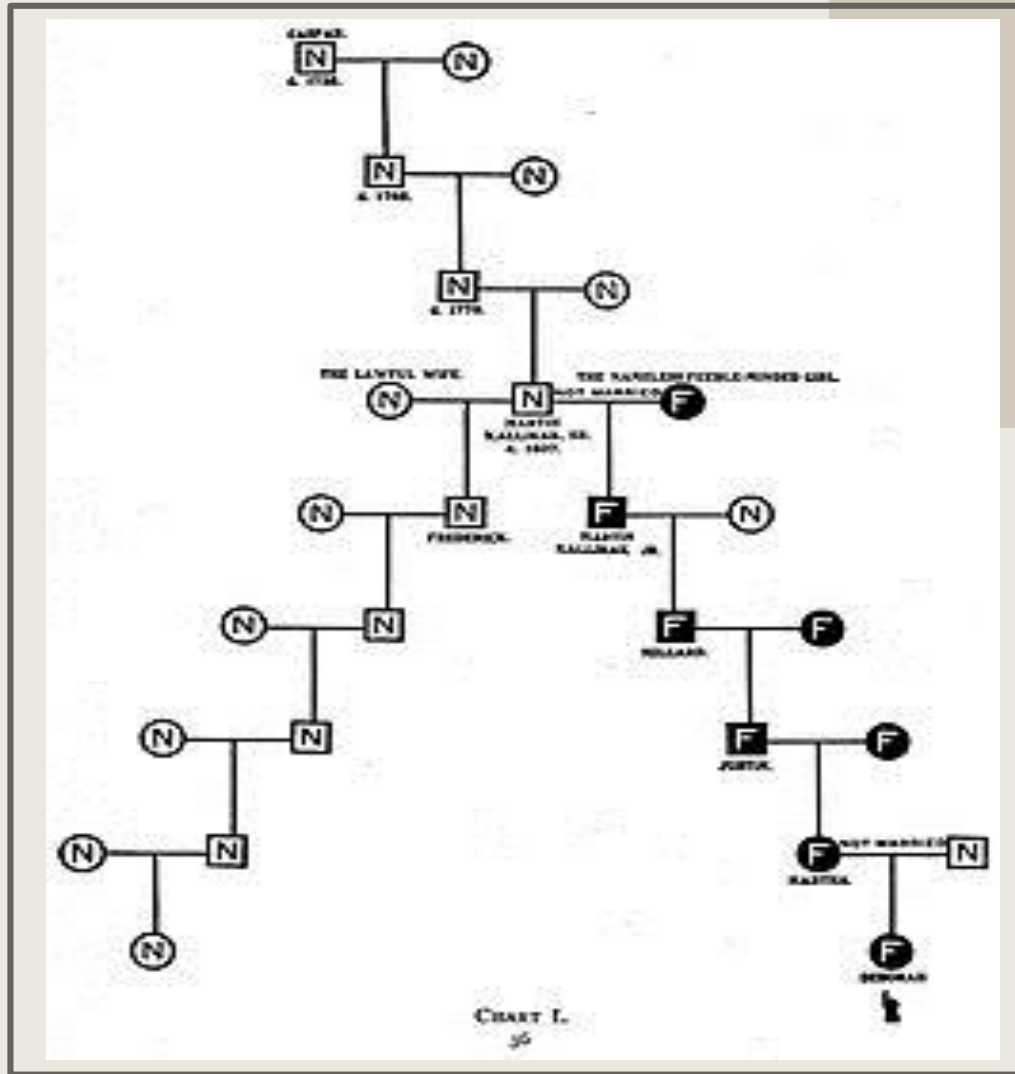
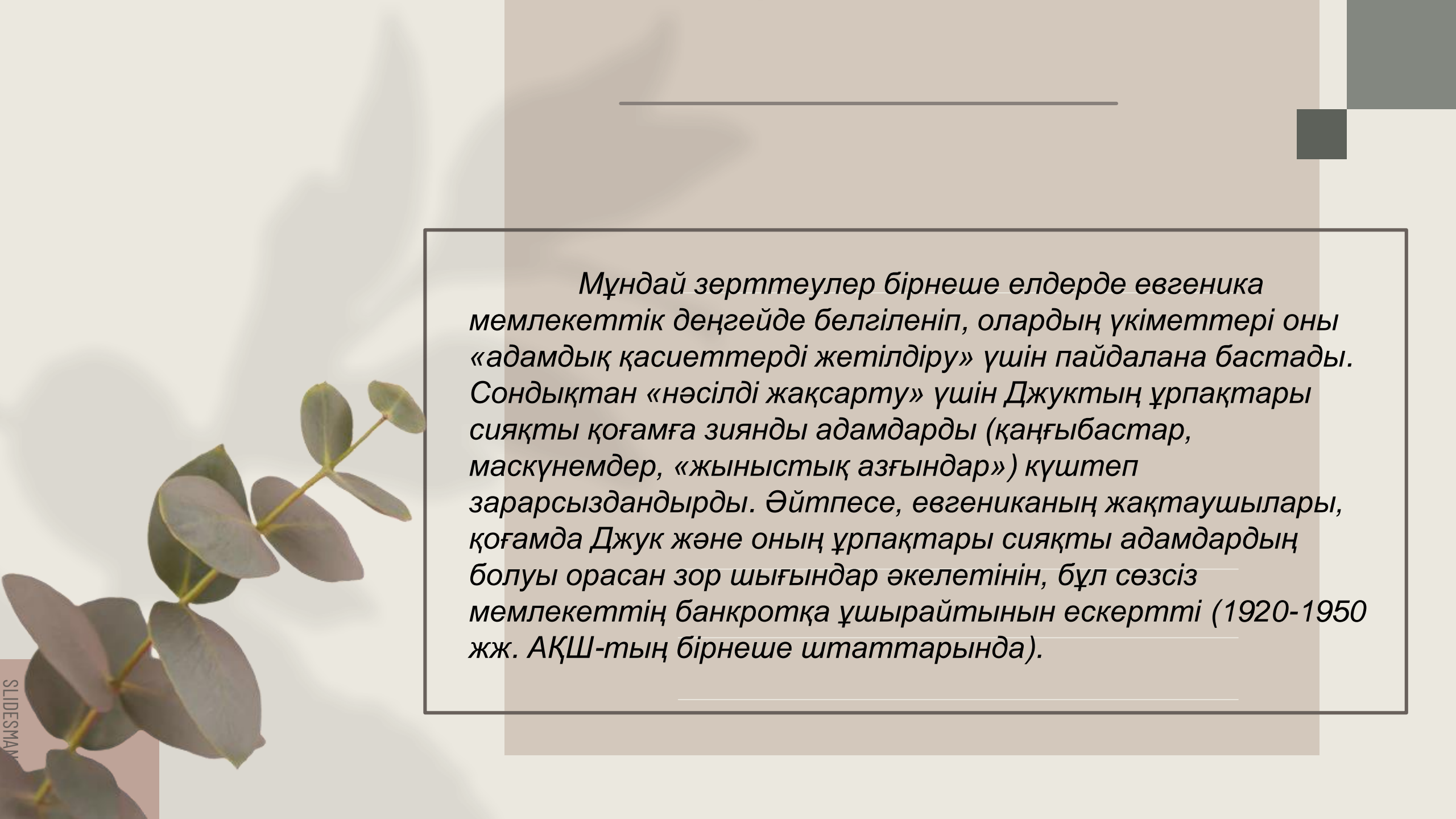


Евгеника (ежелгі грек тілінен εὐγενής – жақсы мейірімді, асыл) - адамға қатысты сұрыптау ілімі, сондай-ақ оның тұқым қуалаушылық қасиеттерін жақсарту жолдары. Оқыту адамның генофондындағы азғындау құбылыстарымен күресуге арналды. Евгениканы жақтаушылар эвгениктер деп аталады.

Евгениканың негізгі принциптерін 1863 жылдың аяғында ағылшын психологы Фрэнсис Гальтон тұжырымдаған. Ол болашақ ұрпақтың тұқым қуалаушылық қасиеттерін (дарындылық, ақыл-ой қабілеттері, денсаулық) жақсарту алатын құбылыстарды зерттеуді ұсынды.. 1907 жылы Гальтон евгеникаға «нәсілдің туа біткен қасиеттерін жақсартатын барлық факторлармен байланысты ғылым» деп анықтама берді.



«Джук отбасы» және «Қалликак отбасы» зерттеулерінен кейін евгениканы дамытуғы көп қызығушылық пайда болды. Алғаш рет 1877 жылы зерттелген «Джук» лақап аты бар белгілі қаңғыбастың 7 ұрпағы, жалпы саны 1200-ге жуық адам зерттелді, оның 300-і сәби кезінде өлген; 310 кәсіпқой қайыршылар; 440-ы өз кінәсінен мүгедек болып қалды; отбасындағы әйелдердің жартысынан көбі жезөкшелікпен айналысқан; 130-ы әртүрлі қылмыс жасағаны үшін сотталған; отбасында небәрі 20 адам кез келген кәсіпті игерсе, оның 10-ы түрмеде отырып осы кәсіпті меңгерген. Бұл түрдегі мемлекет шығындары 1 миллион 250 мың доллардан асады.



Мұндай зерттеулер бірнеше елдерде евгеника мемлекеттік деңгейде белгіленіп, олардың үкіметтері оны «адамдық қасиеттерді жетілдіру» үшін пайдалана бастады. Сондықтан «нәсілді жақсарту» үшін Джуктың ұрпақтары сияқты қоғамға зиянды адамдарды (қаңғыбастар, маскүнемдер, «жыныстық азғындар») күштеп зарарсыздандырды. Әйтпесе, евгениканың жақтаушылары, қоғамда Джук және оның ұрпақтары сияқты адамдардың болуы орасан зор шығындар әкелетінін, бұл сөзсіз мемлекеттің банкротқа ұшырайтынын ескертті (1920-1950 жж. АҚШ-тың бірнеше штаттарында).

1932 жылы Нью-Йоркте өткен евгеника бойынша халықаралық конгрессте сарапшылардың бірі мынаны ашық айтты:

«Егер Америка Құрама Штаттарында зарарсыздандыру туралы заң күшіне енсе, нәтижесінде біз жүз жылдан аз уақыт ішінде қылмыстың, ессіздіктің, деменцияның, ақымақтық пен жыныстық азғындықтың кем дегенде 90% жоятынымызға күмән жоқ. Осылайша, бір ғасыр ішінде біздің жындыханаларымыз, түрмелеріміз бен психиатриялық емханаларымыз адамдық қасірет пен азаптың құрбандарынан дерлік тазартылған болар еді».

АҚШ-тың кейбір штаттарында жыныстық құқық бұзушылар үшін өмір бойына бас бостандығынан айыруды ерікті кастрациямен ауыстыру мүмкіндігі әлі де қарастырылған.

Евгеника

ОҢ

Позитивті евгениканың мақсаты - қоғам үшін құнды деп саналатын қасиеттері бар (тұқым қуалайтын аурулары жоқ, жақсы физикалық даму және жоғары интеллект) адамдардың көбеюіне ықпал ету.

теріс

Теріс евгениканың мақсаты – тұқым қуалайтын ақаулары бар, оның ішінде тұқым қуалайтын аурулары бар адамдардың көбеюін тоқтату.

Евгеника

“за”

Евгеникалық принциптер қазір қалаулы және қажетсіз жүктілікке арналған ұсыныстарда ішінара жүзеге асырылады - әзірге мұндай бағалаулар «тәуекел тобына» жататын адамдардың тек шағын санатындағы сауалнамаға немесе биотестілеуге негізделген. Бала асырап алу – өз ұрпақтарының дені сау болуына мүмкіндігі жоқ адамдарға берілетін әлеуметтік өтемақы.

“против”

Біріншіден, қазіргі қоғамда жағымсыз (маскүнемдік, нашақорлық, т.б.) және оң (жоғары IQ, жақсы денсаулық және т.б.) деп саналатын көптеген белгілердің тұқым қуалауы нашар зерттелген. Екіншіден, туа біткен соматикалық ақаулары бар (әлсіз иммунитет, физикалық дамудың нашарлығы) адамдарда қоғам үшін құнды интеллектуалдық қасиеттер болуы мүмкін.

Пренатальды диагностика

Пренатальды диагностика дамып келе жатқан ұрықта тұқым қуалайтын аурулардың немесе хромосомалық аберрациялардың кең ауқымының болуын анықтайды және егер ата-аналар диагноздың нәтижелері бойынша жүктілікті тоқтату туралы шешім қабылдаса, теріс эвгеникаға ықпал етуі мүмкін. Қазіргі уақытта бірқатар елдерде жасанды ұрықтандыру нәтижесінде дамыған эмбрионның пренатальды диагностикасы (жасуша саны шамамен 10) бар. 6000-ға жуық тұқым қуалайтын аурулардың маркерлері арқылы болуы мүмкін аурулар анықталады, содан кейін эмбрионды жатырға имплантациялаудың орындылығы туралы мәселе шешіледі. Бұл тұқым қуалайтын аурулардың жоғары ықтималдығына байланысты «риск тобында» тұрған ерлі-зайыптыларға өз баласын дүниеге әкелуге мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта медицинада жаңа бағыт - гендік терапия қарқынды дамып келеді, оның аясында тұқым қуалайтын аурулардың көпшілігін емдеу әдістері табылды, әлі де табылмақ. Дегенмен, қазіргі уақытта көптеген елдерде жыныс жасушаларында (жыныс жасушалары және олардың прекурсорлары) генетикалық өзгерістер жасауға тыйым салынған. Болашақта бұл тыйым алынып тасталса, қоғамдағы «кемшілікті» жоюдың өзектілігі (яғни теріс евгениканың өзектілігі) айтарлықтай төмендейді немесе мүлдем жойылады.

Сонымен қатар, тек түзету үшін ғана емес, сонымен қатар әртүрлі ағзалардың геномын ғылыми негізделген жетілдірудің тиімді әдістері жасалуда. Адамзат кез келген бір геномды мақсатты түрде өзгерту мүмкіндігіне ие болғанда, белгілі бір генотипі бар адамдардың көбеюіне ықпал ететін тәжірибе ретінде позитивті эвгеника өзінің мәнін толығымен жоғалтады.

***Қазіргі ғылымның
адам генофондын
жетілдірудегі
мүмкіндіктері***

Евгениканың мысалы: Сардиниядағы β -талассемияның алдын алу бағдарламасы

Ауыр патологиялары бар балалардың туылуын болдырмау үшін абортты қолданудың ұзақ және сәтті тәжірибесінің мысалы Сардиниядағы (Италия) β -талассемияның алдын алу бағдарламасы болып табылады. 1970 жылдардың ортасында талассемия гені бойынша гомозиготалы ұрықтардың пренатальды диагностикасының жаппай бағдарламасы іске қосылды (яғни, мұндай ұрықтан дамидын бала ауыр ауруға ұшырайды, өлімге әкелетін нәтиженің алдын алу үшін 20-30 күн аралықпен донорлық қан құйылады.), ата-аналарға жүктілікті тоқтату немесе тоқтатпау таңдауы беріледі.

Нәтижесінде, Сардинияда 25 жылда талассемиямен ауыратын балалардың туу жиілігі 20 есеге азайған. Қалған 5% ауру балалардың ата-анасының келісімімен дүниеге келеген.



Еуропалық Одақтағы евгеникаға тыйым салу (2000)

ЕО шеңберінде Еуропалық Одақтың Негізгі құқықтар Хартиясы (Ницца, 2000 ж. 7 желтоқсан) евгениялық тәжірибенің кейбір түрлеріне тыйым салады: 3-бапта «евгениялық тәжірибеге, атап айтқанда адамды таңдауға бағытталған әрекеттерге тыйым салу» жарияланған. Бірақ, ЕО елдерінің көпшілігінде медициналық себептер бойынша түсік жасатуға (ең таралған евгениялық тәжірибелердің бірі) рұқсат етілген. Бірақ, ЕО елдерінің көпшілігінде медициналық себептер бойынша түсік жасатуға (ең таралған евгениялық тәжірибелердің бірі) рұқсат етілген.

Биомедицина және адам құқықтары туралы конвенция (2005)

Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясын (1948 ж.) және Адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын қорғау туралы конвенцияны (1950 ж.) қолдайтын Еуропа Кеңесіне мүше елдер және басқа елдер 2005 жылғы Биомедицина және адам құқықтары туралы конвенцияға қол қойды.

Конвенцияның 11-бабында (Кемсітушілікке тыйым салу) былай делінген: Адамның генетикалық мұрасы бойынша кемсітудің кез келген түріне тыйым салынады.

13-бапта (Адам геномына араласу) былай делінген: Адам геномына оны өзгертуге бағытталған араласу тек профилактикалық, емдік немесе диагностикалық мақсаттарда және мұндай араласу адамның мұрагерлерінің геномын өзгертуге бағытталмаған жағдайда ғана жүзеге асырылуы мүмкін.

*18-бапта (эмбриондарға арналған *in vitro* зерттеулер) былай делінген:*

*1. Заң «*in vitro*» эмбриондарды зерттеуге рұқсат берген жағдайда, заң эмбрионды тиісті қорғауды қамтамасыз етуі керек.*

2. Зерттеу мақсатында адам эмбриондарын жасауға тыйым салынады.

Осы тақырып бойынша қолданыстағы халықаралық құжаттар:

- Адам геномы және адам құқықтары туралы жалпыға бірдей декларация, ЮНЕСКО, 1997*
- Биология мен медицинаны қолдануға қатысты адамның құқықтары мен қадір-қасиетін қорғау туралы конвенция: Адам құқықтары және биомедицина туралы конвенция (Еуропалық кеңес, 1997 ж.) және оған қосымша хаттамалар: адамды клондауға тыйым салу, трансплантология және биомедициналық зерттеулер.*
- Биоэтика және адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы, ЮНЕСКО, 2005 ж*
- Адамды клондау туралы декларация, БҰҰ, 2005*
- Дүниежүзілік Медицина Ассоциациясының Хельсинки декларациясы (1964 ж., соңғы рет 2000 ж. қайта қаралған) «Адамдар қатысатын медициналық зерттеулерді жүргізудің этикалық принциптері».*